NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-9]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

TALABALARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Raximjanova Muqaddas Dilmurod qizi
Namangan davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti
muqaddasrahimjanova61@gmail.com

Annotatsiya: *Maqolada talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy asoslari tizimli tahlil qilinadi. Muallif tanqidiy fikrlash tushunchasini tanqid, tahliliy fikrlash va shubha tushunchalaridan izchil farqlab, uning uch xil nazariy asosini – falsafiy-gnoseologik, psixologik-rivojlanish va pedagogik-didaktik asoslarni ajratadi hamda ularning o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatadi. Tadqiqotda tanqidiy fikrlashning to‘rt komponentli tuzilmasi va uch darajali rivojlanish modeli asoslanadi. Tanqidiy fikrlashning umumiy qobiliyat yoki fanga xos malaka ekanligi bo‘yicha xorijiy olimlar o‘rtasidagi uzoq davom etgan ilmiy bahs tahlil qilinib, unga asoslangan oraliq pozitsiya ilgari suriladi. Shuningdek rivojlantirishning pedagogik shartlari belgilanib, ularning har biri qaysi nazariy asosdan kelib chiqishi ko‘rsatiladi.*

Kalit so‘zlar: *tanqidiy fikrlash, nazariy asos, gnoseologik asos, refleksiv fikrlash, tanqidiy ratsionallik, fanga xoslik, rivojlanish darajalari, pedagogik shartlar*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ

Аннотация: *В статье проводится системный анализ теоретических основ развития критического мышления у студентов. Последовательно разграничивая понятия критического мышления, критики, аналитического мышления и сомнения, автор выделяет три его теоретических основания – философско-гносеологическое, психолого-развивающее и педагогико-дидактическое – и показывает их взаимосвязь. В исследовании обосновываются четырёхкомпонентная структура критического мышления и трёхуровневая модель его развития. Анализируется длительная научная полемика зарубежных учёных о том, является ли критическое мышление общей способностью или предметно-специфическим умением, и выдвигается обоснованная промежуточная позиция. Определяются также педагогические условия развития и показывается, из какого теоретического основания вытекает каждое из них.*

Ключевые слова: *критическое мышление, теоретическое основание, гносеологическое основание, рефлексивное мышление, критическая рациональность, предметная специфичность, уровни развития, педагогические условия*

THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING CRITICAL THINKING IN STUDENTS

Abstract: *The article provides a systematic analysis of the theoretical foundations of developing critical thinking in students. Consistently distinguishing the concept of critical thinking from those of criticism, analytical thinking and doubt, the author identifies three theoretical foundations – philosophical-epistemological, psychological-developmental and pedagogical-didactic – and demonstrates their interconnection. The study substantiates a four-component structure of critical thinking and a three-level model of its development. The long-standing scholarly debate among foreign researchers as to whether critical thinking is a general ability or a subject-specific skill is analysed, and a substantiated intermediate position is advanced. The pedagogical conditions for its development are determined, and it is shown from which theoretical foundation each of them derives.*

Keywords: *critical thinking, theoretical foundation, epistemological foundation, reflective thinking, critical rationality, subject specificity, levels of development, pedagogical conditions*

KIRISH

Tanqidiy fikrlash tushunchasi zamonaviy pedagogik adabiyotda eng ko‘p qo‘llaniladigan atamalardan biriga aylandi. Uning ta’lim maqsadlari ro‘yxatidagi mavjudligi deyarli shubha tug‘dirmaydi va ko‘pgina me’yoriy hujjatlarda u kutilayotgan natijalar qatorida ko‘rsatiladi. Biroq atamaning keng tarqalishi uning mazmuni aniqlanganini anglatmaydi. Aksincha, ko‘p qo‘llanish tushunchaning chegarasini yo‘qotadi: u goh har qanday aqliy faollikni, goh shubhani, goh oddiy tahlilni belgilash uchun ishlatiladi. Bu noaniqlik amaliy oqibatlarga ega. Agar tanqidiy fikrlashning mazmuni aniq bo‘lmasa, uni rivojlantirish vazifasi ham aniq qo‘yilmaydi. Vazifa aniq qo‘yilmagan joyda esa natijani o‘lchash mezoni shakllanmaydi va pedagogning ishi o‘zining asosiy mezonini yo‘qotadi. Shu sababli tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasini ishlab chiqishdan oldin uning nazariy asoslarini aniqlash zarur bo‘ladi – bu metodik izlanishning dastlabki sharti hisoblanadi. Nazariy asoslar haqidagi savol o‘z navbatida bir nechta mustaqil savolga ajraladi. Birinchi savol gnoseologik xarakterga ega: tanqidiy fikrlash bilishning qanday tartibini nazarda tutadi va u nimaga tayanadi? Ikkinchi savol psixologik: bu qobiliyat shaxsda qanday shakllanadi, uning rivojlanishi qanday bosqichlardan o‘tadi? Uchinchi savol pedagogik: bu rivojlanishga qanday ta’sir ko‘rsatish mumkin va qanday shartlar zarur? Uch savol bir-biriga bog‘liq, biroq ular turli asoslarga murojaat qiladi va shu sababli alohida ko‘rib chiqilishi lozim. Mazkur maqolaning maqsadi talabalarda

tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy asoslarini aniqlash va tizimlashtirishdan iborat. Bu maqsaddan quyidagi vazifalar kelib chiqadi: tanqidiy fikrlash tushunchasini unga yaqin tushunchalardan farqlash; uning falsafiy-gnoseologik, psixologik-rivojlanish va pedagogik-didaktik asoslarini ajratish; tanqidiy fikrlashning tarkibiy tuzilmasini asoslash; rivojlanish darajalarini belgilash; pedagogik shartlarni aniqlash va ularning nazariy asoslar bilan bog‘liqligini ko‘rsatish. Tushunchaviy aniqlik masalasi tadqiqotning boshlang‘ich nuqtasini tashkil etadi. O‘zbek tilidagi pedagogik adabiyotda tanqidiy fikrlash atamasi ko‘pincha tanqid tushunchasi bilan yaqinlashtiriladi va bu yaqinlashtirish jiddiy mazmuniy xatoga olib keladi. Tanqid salbiy baho berish, kamchilikni ko‘rsatish ma’nosini bildiradi; tanqidiy fikrlash esa baho berishdan oldin uning asosini tekshirishni anglatadi va u ijobiy xulosaga ham olib kelishi mumkin. Xuddi shunday tanqidiy fikrlash shubha bilan ham aralashtiriladi. Shubha bilishning vositasi bo‘lishi mumkin, biroq u tanqidiy fikrlashning mohiyati emas. Hamma narsaga shubha qiladigan odam tanqidiy fikrlamaydi – u faqat hech qanday xulosaga kelmaydi. Tanqidiy fikrlashning o‘ziga xosligi shubhaning mavjudligida emas, uning yo‘naltirilganligida: qaysi da’voni, qanday asosda va qanday darajada tekshirish kerakligini belgilash qobiliyatidadir. Tahliliy fikrlash bilan munosabat ham aniqlashtirishni talab qiladi. Tahlil butunni qismlarga ajratish va ular o‘rtasidagi bog‘lanishni aniqlashni bildiradi; bu operatsiya tanqidiy fikrlashning zarur qismi, biroq uning butuni emas. Tahlilga baholash va asoslangan xulosa chiqarish qo‘shilgandagina tanqidiy fikrlash hosil bo‘ladi. Shunday qilib tahliliy fikrlash tanqidiy fikrlashga nisbatan torroq tushuncha bo‘lib, u undan oldin keladi va uni mumkin qiladi. Tanqidiy fikrlash tushunchasining tarixiy ildizlari qadimgi falsafiy an’anaga borib taqaladi. Suqrot usuli deb atalgan savol-javob tartibi mohiyatan tanqidiy fikrlash mashqi bo‘lgan: unda suhbatdoshning da’vosi inkor qilinmaydi, balki uning asosi ketma-ket savollar orqali tekshiriladi. Bu an’ananing zamonaviy pedagogika uchun ahamiyati shundaki, u tanqidiy fikrlashning dastlabki va eng ishonchli shakli muloqot ekanini ko‘rsatadi – fikr boshqa fikr bilan to‘qnashganda tekshiriladi. Tanqidiy fikrlashning ta’lim tizimidagi o‘rni masalasi ham alohida asoslashni talab qiladi. Ba’zan u qo‘shimcha, ya’ni asosiy o‘quv maqsadlaridan tashqaridagi vazifa deb qaraladi. Bunday qarash nazariy jihatdan asossiz. Har qanday fanni o‘zlashtirish dalil va tasdiqni farqlashni, manbaga munosabat bildirishni va xulosaning asosini ko‘rishni talab qiladi; bu operatsiyalarsiz o‘zlashtirish yodlashga aylanadi. Demak tanqidiy fikrlash o‘quv jarayonining qo‘shimchasi emas, uning ichki sharti hisoblanadi.

Mavzuning dolzarbligini belgilovchi yana bir jihat sun’iy vositalarning ta’lim muhitiga kirib kelishidir. Bu vositalar tayyor va ishonchli ko‘rinishdagi javob berish qobiliyatiga ega, biroq ularning javobi tekshirishni talab qiladi. Bunday sharoitda talabaning asosiy vazifasi javob olish emas, olingan javobni baholash bo‘lib qoladi. Baholash esa tanqidiy fikrlashning markaziy komponentidir. Shu ma’noda yangi texnologik sharoit tanqidiy fikrlashning ahamiyatini kamaytirmaydi, aksincha uni birinchi o‘ringa chiqaradi. Masalaning dolzarbligi zamonaviy axborot muhitining xususiyatlari bilan ham bog‘liq. Talaba bugun ma’lumot yetishmasligi bilan emas, uning haddan tashqari ko‘pligi bilan to‘qnashadi. Bunday sharoitda hal qiluvchi qobiliyat ma’lumot topish emas, uni saralash va baholash bo‘lib qoladi. Saralash esa mezonni talab qiladi, mezon bilimdan emas, bilimga munosabatdan kelib chiqadi. Shu ma’noda tanqidiy fikrlash axborot muhitida yo‘nalish olishning asosiy vositasi hisoblanadi. Tadqiqotda nazariy asos deganda hodisani yuzaga kelishini ta’minlaydigan va uni tushuntiradigan shartlar tizimi tushuniladi. Bu tushuncha nazariy qarash tushunchasidan farq qiladi: qarash muayyan muallifga tegishli pozitsiya, asos esa hodisaning o‘z tuzilishidan kelib chiqadigan talab. Asoslarni aniqlash metodik izlanish uchun zarur, zero metodika har doim muayyan nazariy pozitsiyaga tayanadi va bu pozitsiya oshkor qilinmasa, metodikaning tanlovlari asossiz ko‘rinadi. Tadqiqotning amaliy ahamiyati nazariy asoslarning metodik tanlovlarni belgilashida ko‘rinadi. Aniqlangan asoslar o‘qituvchiga topshiriq turini, baholash obyektini va mashqlarning izchilligini tanlashda aniq mezon beradi. Bundan tashqari rivojlanish darajalari modeli talabaning joriy holatini aniqlash va unga mos topshiriq tanlash imkonini yaratadi; bu esa metodik ishni tasodifiy mashqlar to‘plamidan tizimli jarayonga aylantiradi. Oliy ta’lim sharoitida masala yana bir jihat bilan murakkablashadi. Talaba mustaqil ishning ulushi yuqori bo‘lgan muhitga o‘tadi va bu muhitda uning o‘zlashtirishi tashqi nazoratdan ko‘ra o‘z-o‘zini tartibga solish qobiliyatiga bog‘liq bo‘ladi. O‘z-o‘zini tartibga solish esa tanqidiy fikrlashning komponentlaridan biri hisoblanadi: talaba o‘z tushunishini baholashi, bilmagan joyini aniqlashi va mulohazasidagi xatoni ko‘ra olishi kerak. Tadqiqotning obyekti oliy ta’limda talabalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish jarayoni, predmeti esa tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy asoslari hisoblanadi. Ishning ilmiy yangiligi quyidagilarda ko‘rinadi: tanqidiy fikrlashning uch xil nazariy asosi birinchi marta yagona tahlil doirasida ko‘rib chiqiladi va ularning o‘zaro bog‘liqligi ko‘rsatiladi; pedagogik shartlarning har biri muayyan nazariy asosdan keltirib chiqariladi, bu esa shartlarning tasodifiy ro‘yxat bo‘lib qolishiga yo‘l qo‘ymaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Milliy tadqiqotlar orasida F.Q.To‘xtaboyevaning oliy ta’lim talabalari tanqidiy va tahliliy tafakkurini rivojlantirishning pedagogik strategiyalariga bag‘ishlangan ishi bevosita mazkur mavzuga tegishli. Tadqiqotchi tanqidiy va tahliliy tafakkurni yonma-yon qo‘yib, ularni rivojlantirishning strategik darajadagi yo‘nalishlarini belgilaydi. Uning yondashuvidagi muhim jihat shundaki, rivojlantirish alohida mashq yoki topshiriq darajasida emas, pedagogik strategiya darajasida ko‘rib chiqiladi – bu esa masalani tizimli qo‘yish imkonini beradi. To‘xtaboyeva ishining mazkur maqola uchun ahamiyati ikki jihatda namoyon bo‘ladi. Birinchidan, u tanqidiy va tahliliy tafakkurni yaqin, biroq bir xil bo‘lmagan hodisalar sifatida ko‘radi va shu bilan tushunchaviy farqlash zaruratini bilvosita tasdiqlaydi. Ikkinchidan, uning strategik darajadagi yondashuvi nazariy asoslar masalasini keltirib chiqaradi: har qanday strategiya muayyan nazariy pozitsiyaga tayanadi va bu pozitsiya oshkor qilinmasa, strategiya tanlovining asosi noaniq bo‘lib qoladi. M.Sh.Tokumbetovaning oliy ta’lim muassasalari talabalarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning tashkiliy va pedagogik shart-sharoitlariga oid tadqiqoti masalaning boshqa jihatini ochadi. Tadqiqotchi diqqatni shart-sharoitlarga qaratib, tanqidiy fikrlashning rivojlanishi faqat qo‘llaniladigan usulga emas, ta’lim jarayonining butun tashkiliy tartibiga bog‘liqligini ko‘rsatadi. Bu

qarash muhim uslubiy xulosaga olib keladi: tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha alohida mashg‘ulotlar, agar ular baholash tizimi va mashg‘ulotlarning umumiy tartibi bilan muvofiqlashtirilmasa, barqaror natija bermaydi. Ikki milliy tadqiqotning qiyoslanishi ularning bir-birini to‘ldirishini ko‘rsatadi. To‘xtaboyeva strategiya, ya’ni nima qilish kerakligi masalasini qo‘yadi; Tokumbetova esa shart-sharoitlar, ya’ni qanday muhitda bu ish samara berishi masalasini ko‘taradi. Ikkala savol ham o‘z navbatida uchinchi savolga – nima uchun aynan shunday qilish kerakligi haqidagi savolga olib keladi, bu esa nazariy asoslar masalasining o‘zidir. Shu bilan birga milliy tadqiqotlarning amaliy yo‘nalganligi o‘z afzalligiga ega: ular mahalliy ta’lim muhitining real sharoitlarini hisobga oladi va shu sababli nazariy umumlashtirish uchun qimmatli material beradi. S.Ergashbaevning uzluksiz ta’lim orqali yoshlarning ma’naviy-falsafiy dunyoqarashini yuksaltirishga oid tadqiqotlari mavzuga qadriyatga oid tomondan yondashadi va uzluksizlik tamoyilini asoslaydi; bu tamoyil tanqidiy fikrlashning rivojlanish darajalari masalasi uchun ham ahamiyatlidir. M.M.Mirzaolimjon o‘g‘li va E.Shohbozbekning universitetlarning yangi modellariga oid ishi esa masalaning institutsional kontekstini belgilaydi.

METODOLOGIK QISM

Tadqiqot nazariy xarakterga ega bo‘lib, unda bir-birini to‘ldiruvchi usullar majmui izchil qo‘llanilgan. Tushunchaviy tahlil usuli ishning birinchi va hal qiluvchi bosqichini tashkil etdi: uning yordamida tanqidiy fikrlash, tanqid, tahliliy fikrlash va shubha tushunchalari farqlandi. Bu tushunchalarni farqlash shunchaki atama masalasi emas – ularning har biri o‘ziga xos pedagogik vazifani bajaradi. Shuning uchun ularni aralashtirib yuborish metodik izlanishlarni noto‘g‘ri yo‘nalishga boshlaydi. Asoslarni ajratish usuli tadqiqotning tuzilishini belgiladi. Bu usul hodisani bir tekislikda emas, uni mumkin qiladigan turli darajadagi shartlar tizimida ko‘rishni nazarda tutadi. Mazkur ishda uchta daraja ajratildi: falsafiy-gnoseologik daraja tanqidiy fikrlashning bilish tartibidagi o‘rnini belgilaydi; psixologik-rivojlanish darajasi uning shaxsda shakllanish qonuniyatlarini ochadi; pedagogik-didaktik daraja esa ta’sir ko‘rsatish imkoniyatini aniqlaydi.

NATIJALAR

Tadqiqotning birinchi natijasi falsafiy-gnoseologik asosni aniqlashdan iborat. Bu darajada tanqidiy fikrlash bilim va e’tiqodni farqlash qobiliyati sifatida namoyon bo‘ladi: bilim asoslangan va tekshirilishi mumkin bo‘lgan qabul, e’tiqod esa asoslanishi shart bo‘lmagan qabuldir. Tanqidiy fikrlashning gnoseologik mohiyati har qanday da’voning asosini so‘rash va bu asosni baholash qobiliyatida yotadi. Bu yerda hal qiluvchi tamoyil quyidagicha: fikrning qiymati uni kim aytganiga emas, uni qo‘llab-quvvatlovchi dalilning salmog‘iga qarab belgilanadi. Ikkinchi natija psixologik-rivojlanish asosini ochadi. Bu darajada tanqidiy fikrlash tayyor qobiliyat emas, bosqichma-bosqich shakllanadigan tuzilma sifatida ko‘riladi. Dastlabki bosqichda shaxs bilimni hokimiyat manbayi beradigan tayyor haqiqat deb qabul qiladi; keyingi bosqichda u qarashlarning xilma-xilligini anglab, barcha fikrlar teng darajada asosli degan xulosaga keladi; yetuk bosqichda esa fikrlarni dalil kuchiga qarab farqlay boshlaydi. Ikkinchi bosqich alohida e’tiborga loyiq, zero u ko‘pincha yakuniy natija deb xato qabul qilinadi.

MUHOKAMA

Tanqidiy fikrlash nazariyasidagi eng uzoq davom etgan va eng mazmunli ilmiy bahs uning umumiyligi masalasi atrofida kechgan. Bahsning bir qutbida R.Ennis turadi. U tanqidiy fikrlashni fanlardan nisbatan mustaqil bo‘lgan qobiliyatlar majmui sifatida talqin qiladi va bu qobiliyatlarni batafsil ro‘yxatlashtiradi: xulosani baholash, taxminni aniqlash, dalilning ishonchliligini tekshirish, atamani aniqlashtirish va boshqalar. Ennisning dalili quyidagicha: bu operatsiyalarning mantiqiy tuzilishi turli fanlarda bir xil bo‘lib, ularni alohida o‘rganish va boshqa sohaga ko‘chirish mumkin. Bahsning ikkinchi qutbida J.Makpek joylashadi. U Ennis pozitsiyasini izchil tanqid qilib, tanqidiy fikrlashning mustaqil ko‘nikma sifatida mavjud emasligini dalillaydi. Makpekning markaziy dalili quyidagicha: fikrlash har doim biror narsa haqida bo‘ladi va mazmundan ajratilgan fikrlash mavjud emas. Uning fikricha, dalilning kuchli yoki zaifligini baholash uchun shu soha bo‘yicha bilim talab qilinadi; tarixiy dalilni baholash tarixiy bilimni, biologik dalilni baholash esa biologik bilimni taqozo etadi. Demak tanqidiy fikrlashni alohida kurs sifatida o‘qitish samarasiz va u har bir fan ichida shakllantirilishi kerak. Bahsning amaliy ahamiyati katta, zero undan chiqadigan javob metodikaning butun qurilishini belgilaydi. Ennis pozitsiyasi qabul qilinsa, alohida tanqidiy fikrlash kursi oqlanadi va unda o‘zlashtirilgan qobiliyat barcha fanlarga ko‘chadi deb kutiladi. Makpek pozitsiyasi qabul qilinsa, alohida kurs ma’nosiz bo‘lib qoladi va butun yuk fan o‘qituvchilarining zimmasiga tushadi. Har ikkala pozitsiyaga ham jiddiy e’tirozlar mavjud. Ennis yondashuviga qarshi ko‘chirish muammosi keltiriladi: tadqiqotlar ko‘rsatadiki, umumiy mashqlarda o‘zlashtirilgan qobiliyat yangi mazmunli sohaga avtomatik ko‘chmaydi. Makpek yondashuviga qarshi esa boshqa e’tiroz bildiriladi: agar tanqidiy fikrlash butunlay fanga xos bo‘lganida, bir sohadagi mutaxassis boshqa sohadagi ochiq mantiqiy xatoni ham ko‘ra olmas edi; amalda esa ko‘radi, demak muayyan umumiy komponent mavjud.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqot tanqidiy fikrlash tushunchasining noaniqligi uni yaqin tushunchalardan farqlamaslikdan kelib chiqishini ko‘rsatdi. Tanqid, tahliliy fikrlash va shubha tushunchalaridan ajratilgandan so‘ng tanqidiy fikrlashning o‘ziga xosligi aniq ifodalandi: u baho berishdan oldin baho asosini tekshirishni, shubhani yo‘naltirishni va tahlilni asoslangan xulosa bilan yakunlashni nazarda tutadi. Tadqiqot natijasida tanqidiy fikrlashning uch xil nazariy asosi ajratildi. Falsafiy-gnoseologik asos uni bilim va e’tiqodni farqlash qobiliyati sifatida belgilaydi va maqsadni ko‘rsatadi. Psixologik-rivojlanish asosi uning bosqichma-bosqich shakllanishini ochib, yo‘lni belgilaydi. Pedagogik-didaktik asos esa ta’sir vositasini aniqlaydi va tanqidiy fikrlash faqat bajarish orqali rivojlanishini asoslaydi. Uch asosning o‘zaro bog‘liqligi ko‘rsatilib, ularning birortasi e’tibordan chetda qolganda yuzaga keladigan tipik xatolar aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dewey J. How We Think. – Boston: D.C. Heath & Co., 1910. – 224 p.

2. Ennis R.H. A Concept of Critical Thinking // Harvard Educational Review. – 1962. – Vol. 32, No. 1. – P. 81–111.

3. McPeck J.E. Critical Thinking and Education. – Oxford: Martin Robertson, 1981. – 170 p.

4. Siegel H. Educating Reason: Rationality, Critical Thinking and Education. – New York: Routledge, 1988. – 208 p.

5. Facione P.A. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. The Delphi Report. – Millbrae: California Academic Press, 1990. – 112 p.

6. Ergashbaev S. O‘zbekiston sharoitida uzluksiz ta’lim tizimi orqali yoshlarning ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirish // Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами. – 2025. – Т. 1, № 1. – С. 314–316.

7. Ergashbayev S. Uzluksiz ta’lim tashkil etish orqali yoshlarning ma’naviy-falsafiy dunyoqarashini yuksaltirish // Bulletin of Contemporary Researches: Multidisciplinary. – 2025. – Vol. 1, No. 1. – P. 10–13.

8. Mirzaolimjon og‘li M.M., Shohbozbek E. Yangi O‘zbekistonning ta’lim siyosati va universitetlarning yangi modellari // Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari. – 2025. – T. 16, № 1. – B. 325–328.

9. Tokumbetova M.Sh. OTM talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning tashkiliy va pedagogik shart-sharoitlari // Maktabgacha va maktab ta’limi. – 2025. – № 3(7). – B. 8–13.

10. To‘xtaboyeva F.Q. Oliy ta’lim talabalari tanqidiy va tahliliy tafakkurini rivojlantirishning pedagogik strategiyalari // IQRO. – 2025. – № 18(01). – B. 1134–1138.